

В.І. ЧЕРКАСОВ, канд. екон. наук, доц., ХНЕУ, Харків

ПОСТУЛАТИ ТЕОРІЇ ІНТЕРАКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ОНОВЛЕННЯМ ВИРОБНИЦТВА

Основні ідеї теорії інтерактивного управління: причини виникнення проблем у сфері економіки необхідно шукати не тільки саме в цій сфері, але й в таких загальнолюдських сферах як духовна, гуманітарна, соціальна, політична; економіка та її складова – промислове виробництво – розвивається під впливом взаємодії сил культури, влади, ринку, безпеки (КВРБ), а не тільки ринку; взаємодією сил КВРБ необхідно правильно управляти для істотного підвищення продуктивності праці на вітчизняних підприємствах та якості життя в Україні.

Basic ideas of theory of interactive management: reasons of origin of problems in the field of economics must be searched not only exactly in this sphere but also in such spheres as spiritual, humanitarian, social, political; economy and its constituent is an industrial production – develops under act of co-operation of forces of culture, power, market, safety (KVRB), but not only market; it is necessary correctly to manage co-operation of forces of KVRB for the substantial increase of the labour productivity on domestic enterprises and quality of life in Ukraine.

Загальною рисою всіх економічних систем є виробництво матеріальних і духовних благ, що здійснюється в таких сферах людської діяльності: 1) інтелектуальна діяльність, без якої створення конкурентноздатної продукції не є можливим; 2) виробництво засобів виробництва; 3) виробництво предметів споживання; 4) надання послуг (виробництво послуг). Зміст виробництва визначається цілеспрямованою взаємодією таких його основних факторів: людина, природа, наука. Така взаємодія має дві форми, які обумовлюють одна іншу: 1) використання природи людьми для задоволення своїх потреб; 2) надання матеріалам природи необхідної якості через трудову діяльність людей.

Людина є і завжди буде головною продуктивною силою навіть при дуже високому рівні розвитку науково-технічного прогресу. Але не можна зводити роль людини тільки до функції носія робочої сили. В економічній науці термін «робоча сила» означає сукупність фізичних і духовних здібностей людини, які вона має і які можуть бути реалізовані в процесі трудової діяльності. Робочу силу можна розглядати не тільки як сукупність здібностей окремої людини. У процесі виробництва, де спільною трудовою діяльністю зайнята певна кількість людей, існує та функціонує колективна робоча сила.

При обґрунтуванні ролі персонального фактора у виробництві необхідно враховувати дуалізм тенденції суттєвої зміни характеру прийняття рішень в різних загальнолюдських сферах, в тому числі в економіці: по-перше, об'єктивно послаблюється вплив персонального фактора на часткові процеси безпосереднього виготовлення виробів та надання послуг, які

швидко оновлюється та ускладнюється; по-друге, підсилюється вплив інтелекту людей на здійснення наступних процесів: визначення основних цілей та засобів виробництва, взаємодії економіки з іншими загальнолюдськими сферами, оптимізації розвитку різних видів діяльності, вирішення проблем оновлення та охорони природи.

У теперішній час суттєво підвищується роль та значущість науки як продуктивної сили, під впливом якої здійснюється глобальний процес докорінної зміни технологічної основи виробництва. Впровадження новітніх технологій у сферу виробництва є найважливішим фактором активізації бізнес-процесів. Структура світової економіки демонструє явну перевагу наукоємних виробів, які складають все більшу частку у світовому товарообміні.

Процес оновлення виробництва все більш виразно виявляє риси глобалізації. Така тенденція впливає на стан внутрішнього та зовнішнього середовища кожної господарської організації, на форми та методи управління її інноваційною діяльністю. В умовах розвитку глобальних процесів найбільш ефективною стратегією інноваційно-технологічного розвитку господарських організацій є їх інтеграція до міжнародних економічних структур при дотриманні принципу рівноваги інтересів партнерів. Вже зараз процес входження українських суб'єктів господарської діяльності фізичних та юридичних осіб до міжнародних структур набуває все більшої швидкості. Тому цей процес має бути керованим з боку держави та керівників підприємств з метою реалізації їх інтересів.

Актуальними завданнями, які необхідно вирішувати у сфері вітчизняного виробництва є такі: 1) створення мільйонів робочих місць з високим рівнем технологічного оснащення в умовах суттєвих структурно-інноваційних змін в усіх сферах людської діяльності; 2) підсилення мотивації до підвищення продуктивності праці в процесі виготовлення наукоємних виробів, забезпечення привабливих умов для працівників сфери виробництва засобів виробництва конкурентоспроможної продукції; 3) підвищення рівня організаційної культури на підприємствах; 4) розвиток фундаментальних наукових досліджень та НДДКР у сфері виробництва продукції з високою отупінню переробки на вітчизняних підприємствах; 5) інтенсифікація процесу використання енерго- та матеріалозберігаючих технологій, а також технологій, що не забруднюють природу. Для вирішення цих завдань в нашій країні потрібна сильна політична воля та здатність керівників до прогресивних перетворень у сфері виробництва і, в першу чергу, у сфері виробництва засобів виробництва як необхідної умови розвитку нації. Слід зазначити, що необхідного досвіду і знань для вирішення таких завдань, немає на сьогодні ні в нашій країні ні за кордоном. Це пояснюється, насамперед, тим, що проблеми розвитку глобалізаційних процесів в усіх загальнолюдських сферах наклалися на гострі проблеми, що виникли в економіці України. Вирішити ці проблеми допоможе теорія інтерактивного управління, розробку якої розпочато автором даної статті.

Основні ідеї цієї теорії полягають у наступному: причини виникнення

проблем у сфері виробництва необхідно шукати не тільки саме в цій сфері чи в економіці взагалі, але й в таких сферах як духовна, гуманітарна, соціальна, політична; економіка розвивається під впливом сил культури, влади, ринку, безпеки, а не тільки ринку. В процесі розробки теорії інтерактивного управління використовуються досягнення філософії, соціології, психології, теорії систем, а також сучасних методів управління діяльністю господарських організацій, насамперед інтерактивного маркетингу, складовими якого є: внутрішньогосподарський маркетинг, маркетинг усередині країни, міжнародний маркетинг, глобальний маркетинг. За ознакою форми мислення учасників господарської організації кожен з цих складових умовно можна поділити на дві частини: латеральний маркетинг, логічний (традиційний) маркетинг. Інтерактивний менеджмент, відповідно, розглядається як такий, що має наступні складові: внутрішньогосподарський менеджмент, менеджмент усередині країни, міжнародний менеджмент, глобальний менеджмент.

Інтерактивне управління має три аспекти: 1) вплив взаємодії об'єктивних сил культури, влади, ринку, безпеки (КВРБ) на систему управління діяльністю організації; 2) управління взаємодією сил КВРБ для здійснення керівництвом організації своєї політики; 3) вплив організації через реалізацію своєї продукції та надання послуг на формування сил КВРБ у середовищі, що її оточує (в регіоні, в країні базування та країнах, що приймають).

Концепція інтерактивного управління ґрунтується на положеннях економічної теорії і в той же час суттєво доповнює та розвиває дві її базові частини: мікроекономіку та макроекономіку. Мікроекономіка орієнтує менеджмент на ефективне здійснення бізнес-процесів на ринках готової продукції (послуг) та на ринках факторів виробництва (в тому числі на міжнародних ринках), а також внутрішньогосподарських виробничих процесів (трудових, технологічних) та комерційних операцій. У зв'язку з цим необхідно звернути увагу на розділи мікроекономіки: теорія поведінки споживача, теорія фірми, аналіз товарних ринків в умовах досконалої та недосконалої конкуренції, дослідження ринків виробничих ресурсів, дослідження проблем суспільного добробуту. Вплив макроекономіки на управління діяльністю господарських організацій полягає в тому, що їх керівники мають знати та враховувати у своїй практичній діяльності особливості платіжного балансу своєї та інших держав, їх економічну політику, специфіку моделей економіки та фінансових систем різних країн, а також позитивні та негативні наслідки для національної економіки України її інтеграції до міжнародних структур. Для успішної роботи керівників вітчизняних підприємств у сучасних умовах швидкого розвитку глобальних процесів вони мають опанувати як економічну теорію, так і її різновид – міжнародну економіку, яка розкриває закономірності взаємодії національних економік.

Методологічною основою формування та удосконалення систем інтерактивного управління є кібернетика – наука про загальні закони

управління в природі, суспільстві, живих організмах та машинах. Основний закон кібернетики – закон необхідної різноманітності – це, по суті, закон розвитку систем будь-якої природи. Для забезпечення ефективності інтерактивного управління необхідно дотримуватися принципів кібернетики (зворотного зв'язку, зовнішнього доповнення, дуального управління) та засовувати специфічний підхід, характерними рисами якого є: функціональність, системність, конкретність, математизація, моделювання, автоматизація. Одним із видів кібернетики є економічна кібернетика, яка розглядається як сукупність вчень про інформацію та складні динамічні системи в економіці, про управління як процес підготовки, прийняття та організацію виконання рішень з використанням економіко-математичних методів та комп'ютерних технологій. Застосування досягнень економічної кібернетики сприяє підвищенню ефективності систем інтерактивного управління, які здатні забезпечувати умови для розвитку адаптивних властивостей господарських організацій.

Нижче за текстом наведено постулати теорії інтерактивного управління оновленням виробництва.

ПОСТУЛАТ ПЕРШИЙ. Основною складовою національної економіки є синергетична область господарської організації. В цій області виділяються зони впливу кожного центру прибутку господарської організації (підприємства). Суб'єктами, які взаємодіють в синергетичній області організації, є власне ця організація та учасники соціально-економічних процесів в цій області: працівники господарської організації, покупці (реальні та потенційні) її продукції, органи місцевої та державної влади. При цьому треба враховувати, що роль цих органів у здійсненні сучасних економічних процесів, і насамперед виробничих, не послаблюється, а підсилюється, але форма впливу на ці процеси принципово змінюється.

ПОСТУЛАТ ДРУГИЙ. Під впливом об'єктивних законів розвитку економіки в Україні поступово створюється порядок речей, при якому інтерес кожного учасника процесу виробництва матеріальних і духовних благ у все більшій мірі відповідає суспільним інтересам. В таких умовах на людину позитивно впливають сили культури, влади, ринку, безпеки і вона стає здатною приносити користь собі та людям. Сила взаємодії інтересів людини, організації та суспільства є істотним мотивом до підвищення продуктивності праці як найбільш істотного фактору оновлення та розвитку національного виробництва.

ПОСТУЛАТ ТРЕТІЙ. Національна виробнича система, що формується на базі взаємодії локальних господарських одиниць, сама є складовою підсистемою більш загальної системи глобального виробництва, яка, у свою чергу, становить частину космопланетарного комплексу, де розвивається процес створення благ, що є цінністю для суспільства та усієї планети. Для глибокого розуміння сутності та змісту поняття «глобальне виробництво» треба відмітити, що найбільш істотною його рисою є поглиблення світового розподілу праці. Тому в процесі управління діяльністю господарських організацій треба мати на увазі, що збільшується значущість принципу

спеціалізації, у наслідок чого з'являється необхідність підвищення якості інтерактивних відносин у сфері національної та міжнародної економіки. Зневажання дією закону необхідного різноманіття у всіх загальнолюдських сферах, що є притаманним для західної культури, веде до світових економічних та екологічних криз. З другого боку, ігнорування факту глобальної та космічної орієнтації розвитку виробництва означає істотне відставання в області інноваційних технологій та способів створення матеріальних та духовних благ.

ПОСТУЛАТ ЧЕТВЕРТИЙ. Дуалізм наслідків глобалізації для багатьох країн і для України виявляється у тому, що: по-перше, країна може користуватися благами, які дає глобалізація, шляхом усунення негативних наслідків відсутності тих чи інших ресурсів у цій країні; по-друге, природною платою за ці блага є суттєва залежність економіки країни від стану світових ринків та від країн з розвинутою ринковою економікою (така сторона глобалізації становить істотний ризик особливо для країн зі слабкою економікою).

ПОСТУЛАТ П'ЯТИЙ. Складність взаємодії процесів глобалізації, з одного боку, та рухів до національної незалежності, з іншого боку, обумовлена такими двома причинами: по-перше, під впливом глобалізації розвиваються конвергентні процеси; по-друге зростає національна та культурна диференціація як протидія глобалізації (протидія саме деструктивній, а не конструктивній глобалізації). Джерелом сили такої протидії є спільноти, які за причини своїх глибинних національних інтересів захищають свої культурні цінності від проникнення в країну масової узагальненої культури, яка може витиснути національну культуру та зайняти в країні панівне положення. Є ризик, що саме у сфері виробництва і насамперед у сфері виробництва засобів виробництва, яка має бути джерелом оздоровлення національної економіки, буде прискорюватися розвиток процесів знищення умов для реалізації стратегії конкурентоспроможного позиціонування вітчизняних підприємств не тільки на зовнішніх, але й на внутрішніх ринках.

ПОСТУЛАТ ШОСТИЙ. Здійснюючи пошук джерел рушійних сил розвитку соціально-економічних процесів в нашій країні необхідно враховувати таку обставину: у геополітичному просторі, де знаходиться Україна, сформувалася спільність людей – синергетів. Менталітет цих людей відрізняється від індивідуалістів (наприклад, американців) та колективістів (наприклад, японців). Синергети мають схильність до самоорганізації на принципі рівноваги інтересів взаємодіючих суб'єктів. Ці суб'єкти формують системи, які характеризуються цілеспрямованим, але разом з тим, спонтанним розвитком. Поведінка таких систем являє собою незворотній процес від хаотичного, неврайонованого стану до високого рівня організації, яка створює позитивний синергетичний ефект.

ПОСТУЛАТ СЬОМИЙ. Інтерактивне управління базується на певному типі мислення учасників процесу виробництва та розподілу продукції. Такий тип мислення отримав назву «латерально-логічне мислення» або «інтерактивне мислення».

Інтерактивне мислення природнім способом поєднує в собі дві форми мислення: логічне (пряме або «вертикальне») та латеральне (бокове чи інакше – «горизонтальне»). У теорію інтерактивного управління виробництвом вписуються концепції латерального та логічного маркетингу. Латерально-логічний маркетинг розглядається як центральна складова системи інтерактивного управління виробництвом. Найважливішою рисою цієї системи є інноваційність.

ПОСТУЛАТ ВОСЬМИЙ. Радикальним засобом інноваційного розвитку вітчизняних підприємств є їх реструктуризація, що включає, насамперед, заходи соціального-психологічного характеру. Це поняття визначається як процес комплексної зміни методів та умов функціонування підприємств відповідно до особливостей його зовнішнього середовища та стратегій інноваційного розвитку. Реалізація програм реструктуризації дасть реальну можливість істотно підвищити конкурентоспроможність підприємства та допоможе вирішити проблеми прискорення соціально-економічного розвитку регіону та країни в цілому.

У теперішній час саме соціально - етичні цінності вважаються найбільш важливим капіталом, тому що саме вони становлять сутність організаційної культури – найважливішого фактору покращення іміджу підприємства та результативності його діяльності в умовах глобальної конкуренції. Основними соціально-психологічними аспектами менеджменту є: забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату для інноваційного розвитку підприємства; дотримання норм бізнес-етикету; підвищення соціальної відповідальності підприємства за результати його діяльності, в тому числі інноваційної.

ПОСТУЛАТ ДЕВ'ЯТИЙ. Процес проведення економічних реформ в Україні показує, що для виходу країни з кризи недостатньо тільки ринкових перетворень на макроекономічному рівні. Аналіз діяльності успішно працюючих підприємств приводить до висновку, що їхні досягнення значною мірою базуються на грамотному підході до вирішення питань підвищення результативності та ефективності операційного управління. Без правильного вирішення цих питань усі зусилля, що спрямовані на підвищення ефективності макро-економічних процесів є марними. Основними властивостями, що дають можливість господарській організації (підприємству) постійно розвивати та реалізовувати свій виробничий потенціал є її гнучкість та адаптивність як системи. Реалізація виробничого потенціалу підприємства є, по суті, процесом перетворення потенціальної енергії впливу керуючої підсистеми операційної системи на кінетичну енергію її керованої підсистеми – виробничого процесу, складовими якого є трудовий та технологічний процеси.

Розвитку вітчизняних підприємств і, як наслідок, економіки України сприятиме створення та безперервне удосконалення операційних систем за такими напрямками:

1) інтенсивне впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробничих підрозділах підприємств;

2) розвиток виробництва, насамперед виробництва засобів виробництва, за принципами гнучкої автоматизації (широке впровадження систем автоматизованого проектування, верстатів з числовим програмним управлінням, створення гнучких автоматизованих ліній та виробництв);

3) застосування адаптивних систем управління виробничими процесами та комерційними операціями через Інтернет

4) забезпечення безпосередньої взаємодії автоматизованих робочих місць керівників та спеціалістів виробничих підрозділів, в межах їх повноважень, із загальною інформаційною системою підприємства та мережею інтернаціонального бізнес-сервісу.

ПОСТУЛАТ ДЕСЯТИЙ. З метою досягнення високих показників діяльності господарської організації (підприємства) необхідно застосовувати форми і методи наукової організації праці (НОП) керівників підприємства та їх підлеглих. Новий підхід до управління трудовими процесами передбачає орієнтацію усіх працівників на концепцію соціально-етичного маркетингу, врахування взаємодії факторів внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства, що є необхідною умовою підвищення ефективності організації праці на всіх стадіях виробництва та збуту продукції. Основними складовими НОП є науково обґрунтований розподіл та кооперація праці за принципами спеціалізації, безперервності, пропорційності. НОП зорієнтована на вирішення взаємопов'язаних завдань: економічних, технологічних, психологічних, соціальних. Завдання НОП та інші завдання організації виробництва взаємопов'язані і тому кожна з них не може розглядатися ізольовано. Особливу увагу при виконанні завдань підвищення ефективності праці на підприємстві треба приділяти таким питанням: 1) проектування трудового процесу та організація робочих місць; 2) побудова та застосування на підприємстві ефективних систем стимулювання працівників; 3) управління організаційною культурою; 4) наукова організація праці управлінського апарату та маркетологів; 5) охорона праці усіх працівників господарської організації та навколишнього середовища.

Основними результатами дослідження є наступні:

архітектоніка моделі інтерактивного управління на передбачає створення оптимальних умов для взаємодії відповідних механізмів: управління культурою, управління владою, управління ринком, управління безпекою у сфері економічної діяльності підприємства;

теорія інтерактивного управління розглядає інтерес як найсуттєвішу спонукальну причину дій учасників економічного процесу: людини (підприємця, працівника підприємства, покупця продукції), господарської організації, держави, суспільства (на відміну від потреби інтерес орієнтований не тільки на предмети, що задовольняють людей, але і на сприятливу взаємодію між учасниками економічного процесу, між цим процесом та природою);

дослідження резервів підвищення ефективності інноваційного процесу показують, що забезпечення ефективності кожного елементу цього процесу та окремих підсистем складної та відкритої системи – господарської

організації є необхідною, але недостатньою умовою для досягнення її максимальної ефективності та конкурентоспроможності;

вирішення проблеми підвищення ефективності усього комплексу заходів щодо перетворення інноваційної ідеї у реальний результат діяльності підприємства пов'язана з розробкою бюджету латерально-логічного маркетингу та всіх інших складових системи інтерактивного управління;

для підвищення результативності та ефективності інноваційної діяльності підприємства є доцільним дотримуватися певних принципів: принципів спеціалізації, безперервності, пропорційності виробництва, принципів наскрізної логістики, аутсорсингу, «однієї парасольки», принципу фінансиорізації менеджменту, тобто кожна пропозиція та будь-яке рішення у сфері управління діяльністю підприємства мають бути обгрунтованими економічно та з фінансової точки зору.

Концепція інтерактивного управління, має теоретичне та практичне значення для загального розуміння архітекtonіки сучасних моделей управління діяльністю господарських організацій з урахуванням особливостей соціально-економічних процесів, що відбуваються в Україні. Система інтерактивного управління створює умови для забезпечення успіху діяльності підприємства через позитивний синергетичний вплив сил культури, влади, ринку, безпеки на стан його внутрішнього та зовнішнього середовища.

Список літератури: 1. Інвестиційний менеджмент /Гриньова В.М., Коюда В.О., Лепейко Т.І., Коюда О.П., Великий Ю.М./ Під заг. Ред. д-ра екон. наук, проф.. В.М. Гриньової.- Х.: ВД „ІНЖЕК”, 2004.- 368 с. 2. Пономаренко В.С., Тридід О.М., Кизим М.О. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: Монографія.- Х.: Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2003.- 328 с. 3. Хейвуд Дж. Браїан, Аутсорсинг: в пошуках конкурентних переваг.: Пер. с англ. / Дж. Браїан Хейвуд – М.: Изд. дом "Вильямс", 2002. – 176 с. 4. Теоретичні основи конкурентної стратегії підприємства: Монографія / За заг. ред. д-ра екон. наук, професора Іванова Ю.Б., д-ра екон. наук, професора Тищенко О.М.- Х.: ВД «ІНЖЕК» 2006.- 384 с.

Надійшла до редколегії 28.11.10